

Activitatea desfășurată de Al. D. Danielopolu în cadrul Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului (1944–1945)

LIDIA BRÂNCEANU

Dintre personalitățile care au desfășurat o intensă activitate pentru rezolvarea problemelor apărute ca urmare a punerii în aplicare a Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944¹, semnată la Moscova, între România, pe de o parte, și U.R.S.S., Regatul Unit al Marii Britanii și Statele Unite ale Americii², pe de altă parte, ne-a atras atenția juristul Al. D. Danielopolu³, prin modalitatea și curajul său cu care s-a implicat, a perseverat și a căutat găsirea unor soluții care să îi salveze, în măsura în care era posibil, pe basarabeni și bucovinenii de nord, aflați în România, și socotiți a fi „cetățeni sovietici“ după raptul din iunie 1940.

Ca să înțelegem de ce, tânăr fiind, Al. D. Danielopolu a primit o asemenea însărcinare, care, după propria sa mărturisire nu era „numai dificilă, dar și periculoasă prin aceea că își risca libertatea și chiar viața în confruntarea cu sovieticii, decizi să-și impună punctul de vedere prin orice mijloc“, este nevoie să facem o trecere în revistă a pregătirii profesionale care l-a propulsat printre personalitățile timpului.

Născut la 17 mai 1916 la București, în familia prof. dr. Daniel G. Danielopolu⁴, cu puțin timp înainte de intrarea României în primul război mondial, viața noului venit pe lume avea să fie marcată de evenimentele istorice ale timpului său.

Astfel, în perioada în care Bucureștiul a fost ocupat de armatele germane, iar părinții s-au refugiat cu Guvernul României la Iași, Alexandru Danielopolu a rămas în grija Mariei Pillat⁵, care avea să influențeze educația celui pe care îl avea în grijă.

¹ „Monitorul oficial“, nr. 219 (p. I), 22 sept. 1944, p. 6372–6374.

² *România – marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, Arhivele Statului din România, București, 1994 (coordonator Marin Radu Mocanu), p. 310–326.

³ Lidia Brâncănu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabeni și bucovinenii între Drept Internațional și Dictat. Documente*, București, Casa de editură și presă Șansa, 1995.

⁴ Danielopolu Daniel G., medic, profesor de clinică medicală la Universitatea București (de la 15 februarie 1920); fiul avocatului Gh. Danielopolu. Născut în București, la 14 aprilie 1884. Studiile le-a făcut la Gimnaziul „D. Cantemir“, Liceul „Sf. Sava“ și apoi urmează Facultatea de medicină din București. Spre deosebire de obiceiul timpului său, și-a dorit să urmeze studiile numai în țară. Externatul și internatul le face la Așezămintele Brâncovenesti. Devine medic primar și apoi director al Institutului clinico-medical din Spitalul Filantropia; președinte al Asociației generale a medicilor, membru în Consiliul Superior Sanitar, fondator și președinte al Societății de Științe Medicale; secretar al Academiei Române de Medicină; co-director al „Revistei de științe medicale“. Membru al mai multor academii și societăți străine. Membru al Academiei Române. Internist cu renume mondial, cunoscut mai ales prin lucrările sale clasice asupra patologiei organelor circulației.

⁵ *Pillat Maria*, născută Brătianu, a fost președinta Societății muzicale „Cântarea României“. A înființat cercul „Liga națională a femeilor române“. Maria Pillat a rămas în Bucureștiul ocupat de germani, pentru a-și îngriji mama, Pia Brătianu, care din cauza vârstei nu a mai părăsit orașul. Cu această ocazie l-a îngrijit și pe Al. D. Danielopolu (1917–1919), ai căror părinți plecaseră cu Guvernul la Iași. Din acea perioadă, Al. D. Danielopolu își amintește că Maria Pillat avea un drapel românesc de la Plevna, care fusese în păstrare la Ionel Brătianu. Drapelul a fost ascuns sub patul în care dormea Maria Pillat și Alexandru. Din când în când, drapelul era desfășurat, sărutat de cei prezenți, după care se citea poezia *Peneș Curcanul*, de Vasile Alecsandri.

Mai târziu, din dorința de a-i da solide cunoștințe și la îndemnul prietenului său, diplomatul Nicolae Titulescu, prof. dr. Daniel Danielopolu și-a trimis fiul în Franța, la un colegiu de Iezuiți, din Evreux, unde s-a înscris, din primii ani, printre elevii distinși cu medalii ai școlii.

Socotindu-se a fi tutorele școlar al lui Al. D. Danielopolu, Nicolae Titulescu, nu o dată l-a invitat pe acesta să-și petreacă vacanțele școlare la Geneva, la Hotel des Bergues, dându-i posibilitatea de a cunoaște prestigioase nume ale vieții politice și culturale din Europa. „Două personalități ale lumii diplomatice străine mi-au devenit apropiate – mărturisirea Al. D. Danielopolu – fiindcă le întâlneam mereu: Eduard Beneș, ministrul de externe al Cehoslovaciei, și Maxim Litvinov, ministrul de externe sovietic”⁶.

Dintre problemele discutate în anturajul lui Nicolae Titulescu și care i-au rămas întipărite în minte și suflet, de-a lungul anilor, au fost cele referitoare la Basarabia. În plimbările făcute pe malul lacului Lemman, unde îl însoțea și Al. D. Danielopolu, Nicolae Titulescu repeta cu obstință față de Litvinov – pe care îl înconjurase cu multă prietenie – „Basarabia”, iar M. Litvinov asculta îngândurat.

După ani de studiu aprofundat, Al. D. Danielopolu a susținut bacalaureatul în Franța, obținând rezultate strălucite care îi dădeau posibilitatea să-și continue studiile superioare, la orice facultate, fără a mai da concurs.

«Și totuși – mărturisește Al. D. Danielopolu – dragostea și dorul pentru locul natal m-au decis să mă întorc în țară, unde am mai susținut un alt bacalaureat în limba română la Liceul „Mihai Viteazul”, în anul 1936, obținând, și de această dată, cele mai bune note.»

Hotărât să studieze în țară, s-a înscris, în 1935, la Facultatea de Drept, dorind, la început, să studieze Dreptul Roman, în amintirea bunicului său, avocatul și profesorul Gh. Danielopolu⁷.

Un an mai târziu, și-a schimbat hotărârea, pe de o parte, datorită dorinței care îi fusese insuflată de Nicolae Titulescu în perioada anilor de școală urmași în Franța, dar și datorită impactului cu excepționalele calități ale profesorului de Drept Internațional, Mihai Antonescu⁸.

La rândul său, Mihai Antonescu s-a simțit atras de răspunsurile precise și foarte bine documentate ale tânărului Alexandru, apreciindu-i inteligența și buna pregătire manifestată la cursurile și seminariile de Drept Internațional. Acest fapt îl va determina să-l trimită, în 1938, la Congresul Internațional al Tineretului din Europa Centrală⁹, care își desfășura lucrările la Praga, în calitate de reprezentant

⁶ Manuscrisul autobiografic *Începuturi*, scris de Al. D. Danielopolu și aflat în păstrare la autoare.

⁷ *Danielopolu Gh.*, avocat, profesor de renume. S-a născut la București în 1837. A urmat Facultatea de Drept la Paris și a obținut doctoratul în Drept în 1864. A fost profesor de Drept Roman (și avocat) la Facultatea de Drept din București (1865). În 1897, devine Decan al Baroului de avocați. Moare la 17 iulie 1913, după o viață în care numele său s-a impus prin profesionalism, probitate și muncă asiduă.

⁸ *Antonescu Mihai*, avocat, prof. univ., născut la 18 noiembrie 1904, în Nucet (Dâmbovița). Doctor în Drept, profesor de Drept Internațional la Universitatea din București; profesor la Școala superioară de științe administrative.

⁹ Alex. D. Danielopolu, *La Jeunesse Roumaine et la France. Rapport présenté à Prague, au Congrès de la Jeunesse des pays de l'Europe Centrale, 25-27 Février 1938*. Lucrarea se află la Biblioteca Academiei Române, II 156942 (Delegația României a fost constituită din Al. D. Danielopolu, Stanciu Stoian, Octav Costăchel, Paul Teodorescu, Al. Popa, Pompiliu Voiculescu și alții. Alături de aceștia au participat delegații din Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia. Lucrările s-au desfășurat în Palatul Municipal din Praga).

al Facultății de Drept și al Societății Franco-Române „Louis Barthou“ (înființată de Nicolae Titulescu la București). La Congresul care era organizat de Societatea Națiunilor, cu participarea unor observatori din întreaga lume, Al. D. Danielopolu a fost mesagerul tineretului român, atașat Franței și politiciii sale liberale, angajați împotriva fascismului și a războiului.

Fapt demn de menționat este că încă din timpul studenției, Al. D. Danielopolu, evidențiindu-se ca student, a fost trecut în „Enciclopedia Cugetarea“ din 1937, Edit. Georges Delafras, București, întocmită de Lucian Predescu, înaintea coloanei unde figurează tatăl său, prof. dr. Daniel Danielopolu.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Al. D. Danielopolu, cu regimentul unde fusese repartizat ca voluntar, a ajuns la Odessa și a fost decorat cu medalia „Coroana României“ cu spade și panglica de virtute militară.

După luarea Odesei – cerând sprijinul prof. Mihai Antonescu, care, surprins la început, s-a lăsat convins de Danielopolu – a fost unul dintre primii români care, profitând de preluarea cărților de Drept de la Universitatea din Odessa, a ținut să fie autorizat a le consulta în vederea unei mai bune înțelegeri a Dreptului sovietic, atât de necunoscut în Europa, și a susținerilor juridice sovietice în negocierile de Drept Internațional, presimțind, parcă, responsabilitatea pe care o va avea de rezolvat la scurt timp după aceea.

Ca urmare a încheierii Convenției de Armistițiu, s-a înființat Comisia Aliată de Control (sovietică), cu sediul la București, care era dominată de reprezentanții sovietici, în timp ce reprezentanții Marii Britanii și ai S.U.A. aveau doar un rol de observatori. Această comisie lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării tuturor condițiilor impuse de Convenția de Armistițiu, lucrând în numele tuturor Puterilor Aliate.

Astfel, de partea română s-a constituit „o Comisie Română specială pentru aplicarea Armistițiului“, care avea ca principală sarcină executarea imediată și rapidă a Convenției, cât și controlul modului de executare a clauzelor acesteia.

Conform art. 5 din Convenția de Armistițiu¹⁰, în interpretarea sovietică, România era obligată să trimită în U.R.S.S. pe toți cetățenii născuți în Basarabia și Bucovina de Nord, considerați de partea sovietică a fi „cetățeni sovietici“.

Bun cunoscător al Dreptului Internațional, referent pentru art. 5 al Convenției de Armistițiu a fost propus tânărul Al. D. Danielopolu.

În memoriile sale, Al. D. Danielopolu scria despre numirea sa în cadrul Secției de aplicare a art. 5 „că nimeni nu a vrut să se angajeze într-o asemenea activitate cu mari răspunderi atât față de cei în cauză, victimele, cât și față de sovietici. Am fost singurul referent care am acceptat responsabilitatea aceasta, hotărât să conving partea sovietică asupra punctului de vedere românesc, prin forța Dreptului Internațional. În tot acest timp am fost direct și permanent în contact cu conducerea Comisiei Române și aveam atributul de a rezolva studiile.

¹⁰ Art. 5 din Convenția de Armistițiu avea următorul conținut: „Guvernul Român și Înalțul Comandament al României vor preda imediat Înalțului Comandament Aliat (Sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați aflați în mâinile lor, precum și pe toți cetățenii internați și pe cei duși cu sila în România.

Din momentul semnării condițiilor de față și până la repatrierea lor, Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau aduși cu sila, cum și celor refugiați, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte și asistență medicală, conform cu cerințele sanitare cum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea tuturor acestor persoane în țara lor proprie“.

„Monitorul Oficial“, nr. 219 (p. 1), 22 sept. 1944, p. 6373.

referatele și chiar de a participa la toate negocierile necesare discutării și rezolvării acestei probleme, având dreptul de semnătură a unor documente, de unul singur, în numele Biroului Politic al Comisiei”.

Asupra stabilirii statutului de „cetățean sovietic” s-au purtat îndelungi discuții, s-au schimbat în scris puncte de vedere între cei care făceau parte din Comisia Aliată de Control (sovietică) și Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului ca și cu Președinția Consiliului de Miniștri.

La 2 noiembrie 1944, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control (sovietic), gen. lt. V. P. Vinogradov, a înmănat președintelui Consiliului de Miniștri, gen. Constantin Sănătescu, un document prin care i se atrăgea atenția asupra „mersului cu totul nesatisfăcător al aplicării Convenției de Armistițiu”, exemplificându-i, printre alte articole, și cu art. 5, pentru care «autoritățile românești n-au prezentat încă datele complete despre cetățeni sovietici și aliați „duși cu forța” în România.

Avem date – se spunea – că diferiți reprezentanți ai administrației românești încearcă să influențeze asupra „cetățenilor sovietici”, convingându-i să „nu se repatrieze” în Uniunea Sovietică, cerându-se ca – „fără cea mai mică întârziere” – să fie luate măsurile de îndeplinire a condițiilor armistițiului.»¹¹

Aplicarea art. 5 a însemnat pentru România obligația să trimită în U.R.S.S. pe toți cetățenii născuți în Basarabia și Bucovina de Nord și care se refugiaseră după 1940, fiind considerați, abuziv de partea sovietică, a fi „cetățeni sovietici”. Autoritățile sovietice abilitate cu aplicarea Convenției au început să ridice din provincie pe toți basarabenii și bucovinenii, cerându-le să facă „declarații de reîntoarcere în U.R.S.S.” indiferent dacă au fost funcționari în Vechiul Regat, dacă erau căsătoriți cu cetățeni români, sau dacă nici măcar nu erau originari din teritoriile ocupate, fiind români din Regat, dar rămăseseră, la 28 iunie 1940, peste cele 4 zile acordate pentru evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord.

La 11 noiembrie 1944, Al. D. Danielopolu, în numele Biroului Politic al Comisiei Române, adresează gen. lt. V. P. Vinogradov un referat bazat pe Dreptul Internațional, arătând că situația populației din Basarabia și Bucovina era determinată de dreptul de opțiune al individului, aceasta fiind consecința libertății individuale a omului.

Omisiunea acestui drept constituia, în Dreptul Internațional, o violare a voinței locuitorilor.

„Pentru basarabenii și bucovinenii de nord, dreptul de opțiune nu s-a putut exprima decât tacit prin faptul emigrării lor. Această emigrare nu putea fi considerată o trădare față de Uniunea Sovietică, după prevederile penale ale acestui Stat, ci o consecință a dobândirii unui teritoriu cedat, unde cei domiciliați nu treceau de drept sub naționalitatea statului cesionar. Orice pretenție contrară era o violare a regulilor de echitate internațională”¹².

În ceea ce privește femeile, Conferința Internațională de la Haga, din 1930, stabilise că, în cazul cesiunii de teritorii, acestea vor urma naționalitatea soțului. Cu toate acestea – menționa Al. D. Danielopolu – „anumite organe sovietice au pretins că femeile de origine etnică română și rusă care s-au căsătorit în România, în perioada 1941–1944, își vor avea căsătoriile desfăcute, ca inexistente, prin efectul reintegrării acestor provincii. Deci ele urmau a fi repatriate”.

În problema minorilor, aceștia urmau situația tatălui, iar cei fără tată urmau condiția mamei.

¹¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, dosar 2/1944, p. 24–26.

¹² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Pan Halippa, dosar 78/1944, f. 4–13.

Famiiliile despărțite ai căror membri se găseau unii pe teritoriul românesc și alții pe teritoriul U.R.S.S. vor urma regulile internaționale pentru regruparea lor.

Prin analogie, funcționarii nu puteau căpăta naționalitatea statului cesionar, deoarece alegerea domiciliului nu era liberă, ci condiționată de nevoile instituției la care lucrau.

În consecință, erau fără drept de contestare cetățenii români, persoanele născute în Basarabia și Bucovina de Nord, dar care nu domiciliuau acolo în 1940, la fel, funcționarii care nu domiciliuau în 1940 în acele teritorii: persoanele care nu erau născute în Basarabia sau Bucovina, dar care domiciliuau acolo în 1940, emigrând între 28 iunie 1940 și 22 iunie 1941.

Persoanele născute în Basarabia și Bucovina, dar care domiciliuau acolo între 28 iunie 1940 și 22 iunie 1941 erau socotite a avea cetățenia română, dar aveau și posibilitatea de a se reîntoarce în România prin întocmirea unei declarații în care urmau să-și exprime opțiunea.

În încheierea referatului, Al. D. Danielopolu arăta că „aplicarea acestor reguli nu poate fi numai dovada unei sincere colaborări dintre cele două state vecine, ci însăși dovada respectării normelor de echitate și de umanitate care stau la baza ordinii internaționale“.

La 3 decembrie 1944 – Comisia Aliată de Control (sovietică), adresându-se președintelui Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, Savel Rădulescu, arăta că referatul trimis nu putea fi luat în considerare deoarece Basarabia și Bucovina nu erau „cedate“ de România, ci era o restituire a României către Uniunea Sovietică, de la care fuseseră luate cu „forța“ după 1918¹³.

Mai mult, se afirma că populația din Bucovina de Nord, constituită în majoritate din români, era „legată“ de Ucraina prin „soarta istorică comună și structura ei națională“.

Concluzia era urmarea discuțiilor purtate de Comisia Aliată de Control (sovietică) cu însuși comisarul adjunct al Afacerilor Străine al U.R.S.S. și eminent jurist, fost procuror al Curții de Casație a U.R.S.S., A. I. Vâșinski, venit temporar în România, pentru elucidarea impasului existent în rezolvarea art. 5 al Convenției de Armistițiu, așa cum o doreau sovieticii.

În consecință, Comisiei române i se aduce la cunoștință că numai pe baza Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., din 8 martie 1941, puteau fi soluționate acele multiple cazuri juridice, referitoare la cetățenia locuitorilor din Basarabia și Bucovina de Nord.

Asupra acestui punct de vedere, Savel Rădulescu provoacă, la 15 decembrie 1944, o discuție cu gen. lt. V. P. Vinogradov, contraamiral Bogdenko și Kirsanov, consilier politic în Comisia Aliată de Control (sovietică), precizând că România „nu va renunța la Dreptul Internațional și face cunoscut că refuză să interpreteze o Lege sovietică care nu putea avea extensiune juridică în România“.

Totuși lucrurile trebuiau clarificate și era necesar să se cadă la un acord, cu atât mai mult cu cât în provincie, mulți basarabeni și bucovineni continuau să fie ridicați și trimiși în U.R.S.S.

La 18 decembrie 1944, Al. D. Danielopolu, consilierul Radu Boroș și Radu Cruțescu se adresau președintelui Savel Rădulescu, arătând că: „Comisia română a reținut că problema trebuie considerată sub două aspecte și anume: asupra

¹³ *Ibidem*, f. 15 v. și Adina Berciu-Drăghicescu, Lidia Brânceanu, *Unirea Basarabiei cu România, 1918–1927. Documente*, București, Editura Globus, 1994.

dreptului locuitorilor din Basarabia și Bucovina de a se pronunța asupra naționalității ce dorește a o păstra și al doilea aspect se referea la conținutul exact al îndatoririlor ce reveneau României conform art. 5 al Convenției de Armistițiu. Astfel, România avea două obligațiuni – să predea imediat anumite categorii bine precizate de cetățeni ai Națiunilor Unite și care se aflau în România, printre care nu figurau refugiații, și să asigure întreținerea și repatrierea cetățenilor menționați și ai unei categorii noi și anume, a celor ce s-au refugiat în România“.

Se atrăgea atenția asupra faptului că ridicarea basarabenilor și bucovinenilor și trimiterea lor în U.R.S.S. se soldaseră, în peste 100 de cazuri, cu sinucideri. „De altfel – scriau Al. D. Danielopolu și Radu Boroș – ridicarea persoanelor care puteau invoca dreptul de ospitalitate în România constituia o gravă atingere a suveranității și independenței statului, ceea ce era o gravă încălcare a Convenției de Drept Internațional“¹⁴. Această notă din 18 decembrie 1944 a făcut și obiectul unui memoriu adresat lui Molotov – ministrul de externe al U.R.S.S. – prin care, pe baza Dreptului Internațional, i se motiva dreptul la opțiune al locuitorilor din Basarabia și Bucovina de Nord.

Cel despre care Savel Rădulescu scria că „știe să îmbine atât de armonios năvalnica sa inteligență cu aceea a ordinei“¹⁵, Al. D. Danielopolu nu s-a îndoit nici o clipă de faptul că dreptatea cauzei pentru care se lupta ar putea fi înfrântă de forța dictatului.

Cu atât mai mare avea să-i fie mirarea când memoriul s-a reîntors cu punctul de vedere scris de Molotov: „Dreptul Internațional nu este dreptul sovietic. Să se continue repatrierile și urgent!“

De altfel, chiar din timpul când nici nu începuseră discuții privitoare la aplicarea Convenției de Armistițiu, trupele NKVD din țară începuseră să procedeze la ridicarea „cetățenilor sovietici“ pe bază de liste, oriunde s-ar fi găsit ei (acasă, pe stradă, în trenuri, gări, la locurile de muncă etc.) și au continuat mult timp, chiar în timpul discuțiilor româno-sovietice de la Comisia Aliată de Control (sovietică).

Socotind că în această problemă își făcuseră întreaga datorie, referatul arăta că rămânea, în continuare, să decidă Guvernul.

Totuși, Al. D. Danielopolu, la 19 decembrie 1944, vine cu noi clarificări în ceea ce privea critica de formă și critica de fond făcute de Comisia Aliată de Control a punctului de vedere românesc, cerând urgent să se întocmească, de către Consiliul juridic al Comisiei Române, un referat care să fie apoi discutat în contradictoriu cu juriștii sovietici pe însăși textul Legii lor.

„Credem – preciza Al. D. Danielopolu – că dacă prin interpretarea acestei legi nu s-ar putea salva decât existența unui singur român este un motiv suficient pentru a încerca această ultimă posibilitate de apărare a unor cetățeni pe care România, ca stat suveran, nu poate să înceteze a-i considera ai săi.“¹⁶

Restul problemei rămânea deschis pentru Conferința de Pace.

La 30 decembrie 1944, Savel Rădulescu, Al. D. Danielopolu, Mihai (Puiu) Demetrescu, ministrul Filotti, colonel Borisov și gen. lt. V. P. Vinogradov încep o nouă rundă de discuții. Din nou, ministrul de externe C. Vișoianu arată că

¹⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Pan Halippa, dosar 78/1944, f. 22–26.

¹⁵ Mss. autobiografic *Începuturi*, scris de Al. D. Danielopolu și aflat la autoare.

¹⁶ Lidia Brâncănuș, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabia...*, p. 77.

„Guvernul român acordă o importanță deosebită problemei, nu numai din considerente umanitare, ci și pentru motivul că era nefiresc ca oamenii care au trăit și doresc să trăiască pe teritoriul României să fie obligați cu forța să părăsească acest teritoriu.“

Din nou, Al. D. Danielopolu se străduiește și reușește să găsească acea unică fisură care să-i îngăduie să arate că cererea sovieticilor nu se baza pe vreun considerent juridic. Astfel, arată că în stricta interpretare a art. 1 din chiar Legea sovietică din 8 martie 1941 – cetățenia sovietică era condiționată prin trei elemente cumulative și anume: locuitorii din Basarabia să fi fost cetățeni ai fostului Imperiu rusesc la data de 7 noiembrie 1917, să fi locuit în Basarabia la data de 28 iunie 1940 și să fi fost surprinși de evenimentele de la 28 iunie 1940. Lipsind una din cele trei condiții cumulative, „nu se putea dobândi cetățenia sovietică!“¹⁷.

În continuarea discuțiilor, Savel Rădulescu a cerut gen. Vinogradov să suspende orice transport al basarabenilor și bucovinenilor în U.R.S.S. Dar ședința se amână pentru 31 decembrie 1944, când gen. Vinogradov comunică faptul că „textul juridic românesc conține nuanțe juridice care trebuiesc examinate cu mare atenție de specialiștii sovietici, de aceea va trimite textul la Moscova“. Textul confirmă, de către partea română, categoriile de locuitori care nu erau obligate să se reîntoarcă în U.R.S.S. și excepțiile care urmau a fi discutate.

Sesizând pericolul, Al. D. Danielopolu ia cuvântul, arătând că „juriștii sovietici nu vor putea, pe o simplă notă întocmită de Comisia Română, să înțeleagă întreaga desfășurare a interpretării pe care o dădeau legii sovietice. Comunicarea ei la Moscova și așteptarea răspunsului pricinuiua o nouă amânare, de neînțeles, față de faptul că Comisia Aliată de Control (sovietică) avea mandatul general de a discuta toate condițiile de aplicare a Convenției de Armistițiu. Mai mult, Al. D. Danielopolu face precizarea că „dat fiind faptul că evacuarea Basarabiei – în iunie 1940 – s-a făcut treptat, pe zile, suveranitatea statului sovietic asupra Basarabiei nu s-a întins definitiv decât la terminarea operațiunilor, deci, Legea sovietică nu era operantă decât din acel moment.“

Deși Comisia Română ca și Guvernul român s-au opus repatrierii cetățenilor sovietici, în mod abuziv, în tot timpul discuțiilor purtate aceștia au fost trimiși în U.R.S.S.

Pentru a-i determina pe oameni la „repatrieri benevole“, au fost folosite măsuri de constrângere, precum: concedierea din serviciile publice și particulare, învătări ropotate și aduceri cu forța la poliție și în fața reprezentanților Comisiei Aliate de Control, domiciliile forțate, concentrările în lagăre, imbarcarea cu forța în vagoane, tratamentul cu foamea, setea, bătaia și multe altele. Teroarea și prigoana asupra refugiaților din Basarabia au fost așa de mari, că au avut loc și sinucideri.

Examinarea Legii sovietice era singura modalitate de a mai putea salva, prin interpretare de text, măcar o parte dintre aceia pentru care se pretindea imediata lor reîntoarcere în U.R.S.S.

Nota Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului urma să fie trimisă la Moscova.

Al. D. Danielopolu, dându-și seama că partida ar fi fost pierdută din lipsă de motivare la fața locului și de apărare și văzând că nimeni nu își asuma riscul de a pleca la Moscova în apărarea acestei probleme, cere să plece cu misiunea de a da explicațiile necesare textului românesc.

¹⁷ *Ibidem*, p. 80.

„Deși prea tânăr pentru un astfel de drum – scria Al. D. Danielopolu – îmi permit să vă rog a-mi facilita plecarea la Moscova, la nevoie chiar pe socoteala mea, deoarece, ocupându-mă cu chestiunea basarabenilor și bucovinenilor de la început și fiind autorul diferitelor referate și note ce s-au trimis de către Comisia română la Comisia Aliată de Control (sovietică), am ajuns la o bună și completă cunoaștere a problemei, atât privită sub aspectul ei de Drept Internațional, cât și sub aspectul ei de Drept românesc și Drept sovietic. Fiind la Moscova, voi putea da explicațiile necesare pentru fiecare din punctele textului notei noastre căutând a nu lăsa să treacă nici o interpretare greșită asupra intențiilor pe care le-am cerut. Cred – afirma Al. D. Danielopolu – că în rezolvarea unei atât de grave chestiuni, orice încercare, cât de inutilă ar părea ea să fie la început și cât de reduse ar fi rezultatele la care s-ar ajunge, trebuie întreprinsă cu maximum de inițiativă și cea mai mare hotărâre.

Problema actuală a basarabenilor și bucovinenilor de nord a devenit un capitol care în istoria românilor de peste hotare nu va trebui să apese cu nimic asupra acelor care l-au tratat, ci, ei trebuie să aibe, față de urmași, conștiința împăcată că s-a făcut tot ceea ce omenește se putea face pentru salvarea acestor populațiuni“.

La 2 martie 1945, Al. D. Danielopolu a avut o discuție cu șeful secției politice a Misiunii S.U.A. pe lângă Comisia Aliată de Control din România, comandor Brannen, (profesor la Harvard University din S.U.A.), privind punctul de vedere sovietic asupra „repatrierii“ basarabenilor și bucovinenilor, arătând că printr-o notă a Comisiei Aliate de Control (sovietică) aceștia obligau toate ministerele și Marele Stat Major să întocmească tabele cu „cetățenii sovietici“ aflați în România până la 5 martie 1945: organele Ministerului de Interne erau obligate ca, până la 15 martie 1945, să prezinte organelor Comisiei Aliate de Control tabele cu toți „cetățenii sovietici“; sub amenințare de represalii se interzicea „orice revizuire a problemei date“.

Al. D. Danielopolu considera că a lăsa la discreția autorităților sovietice pe toți basarabienii și bucovinenii constituia o adevărată „crimă națională“, iar în situația în care nici guvernul nu era format, întreaga răspundere ar fi căzut pe Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului. În consecință, Al. D. Danielopolu cerea ca Brannen să ia cunoștință de punctul de vedere sovietic și să-și spună părerea asupra celui românesc. Acesta, însă, a arătat că nu poate da un răspuns categoric deoarece nu era autorizat a o face decât în fața Comisiei Aliate de Control (sovietică). «Totuși – adăuga Brannen – interpretarea Decretului sovietic de către Al. D. Danielopolu era „foarte bună“, iar referatele Comisiei române asupra art. 5 erau întocmite într-un „spirit juridic“¹⁸.

La 3 martie 1945, Comisia română a întocmit nota privitoare la cetățenia locuitorilor din Basarabia și Bucovina, prezentând teza sovietică și teza românească¹⁹.

Imediat sovieticii au hotărât să se desfășoare o convorbire cu Comisia Aliată de Control (sovietică), din str. Th. Massaryk. O delegație română a fost chemată la sediul NKVD din București. „Odată ce am sosit – povestește Al. D. Danielopolu – ușile au fost încuiate, iar pe masă sovieticii și-au așezat pistoalele, ostentativ“. Al. D. Danielopolu, dovedind curajul tinereții, și-a scos stiloul, l-a așezat pe masă și a declarat: „Fiecare cu armele lui“. La acest gest, pistoalele au fost retrase, ministrul Edmond Ciuntu – șeful delegației române – fiind conștient de gestul lui Al. D. Danielopolu, așteptându-se la o reacție sovietică violentă.

¹⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Pan Halippa, dosar 80/1945, f. 13-15.

¹⁹ *Ibidem*, f. 29.

La discuție au fost prezenți, din partea Comisiei Aliate de Control (sovietică): col. Borisov, șeful Secției politice a Comisiei Aliate, col. Gusiev și col. Banserov, din NKVD-ul trupelor sovietice din România, iar din partea română: ministrul Edmond Ciuntu, Mihai (Puiu) Demetrescu și juristul Al. D. Danielopolu²⁰.

Dorind – o dată în plus – să respingă teza sovietică – Al. D. Danielopolu a arătat atunci că: „Nicăieri nu s-a petrecut un astfel de caz de cedări de teritorii. Niciodată nu a trecut prin mintea, de pildă, autorităților franceze – care în 1918 au procedat la realipirea Alsaciei și Lorenei – să considere ca cetățeni francezi și pe cetățenii germani care întâmplător se mai aflau în Alsacia în momentul redobândirii de către Franța a teritoriilor respective. Cazul prezentat de sovietici pentru populațiile din Basarabia și Bucovina de Nord, în cazul în care s-ar aplica Decretul sovietic în interpretarea rusească, ar fi un caz unic în istorie în această materie și nu poate, în nici un caz, a fi reținut de noi“.

Col. Borisov, încercând să-l intimideze pe Al. D. Danielopolu, a făcut atunci Delegației Române de la Armistițiu, următoarea declarație, cu un ton apăsător și violent: „Dl. jurist Danielopolu a venit și a făcut toate dificultățile. Avem noi toate notele d-sale prin care a încercat să îndepărteze toate drepturile noastre“. Dar Al. D. Danielopolu nu s-a lăsat intimidat de o declarație atât de amenințătoare prin consemnarea ei în scris în documente oficiale sovietice ce vor fi transmise direct autorităților superioare NKVD de la Moscova. Stăruitor și convins de adevărul susținut, Al. D. Danielopolu încearcă o nouă stratagemă: redactează un memoriu în limbile franceză și engleză pe care îl înaintează Camerei Comunelor de la Londra. La 11 aprilie 1945, deputatul Duncan citește acest memoriu în Camera Comunelor, arătând „situația tragică a populației din Basarabia și Bucovina de Nord, obligată a se reîntoarce în U.R.S.S.“, cerând „în numele umanității să se facă ceva de urgență pentru ca aceste populațiuni să poată decide singure de soarta lor pe baza Dreptului Internațional care li s-a refuzat“²¹. Memoriul acesta a servit și la negocierile Tratatului de Pace de la Paris, din 1946, și se află în prezent la Hoover Institute de la Universitatea Stanford din California în arhiva lui Dumitru Danielopol, ziarist american la „Copley News“, de pe lângă Casa Albă (Washington), membru în comisia S.U.A. de la Paris în 1946.

După ce ministrul Savel Rădulescu, în mai 1945, a fost înlocuit din postul de președinte al Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, după venirea la putere a Guvernului Groza, cu Mihail Ghelmegeanu²², ce avea misiunea de a tempera negocierile româno-sovietice în aplicarea Armistițiului, a avut loc, la 22 mai, la Legația Sovietică, o nouă negociere, de față fiind, din partea sovieticilor, ministrul Pavlov, trimis extraordinar al U.R.S.S. în România (Pavlov, după Tratatul de Pace de la Paris, a fost numit ambasadorul U.R.S.S. la Paris).

Din partea României, la discuțiile de la Legația Sovietică au participat Mihail Ghelmegeanu, ministrul Edmond Ciuntu și Al. D. Danielopolu. De data aceasta, prin înseși schimbările ce se petrecuseră în Guvernul român, ministrul Pavlov a înștiințat partea română că Guvernul sovietic ar fi de acord ca refugiații

²⁰ Lidia Brâncănu, Adina Berciu-Drăghicescu. *Basarabia...*, p. 172–185.

²¹ Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Iași, Institutul European, 1995.

²² Președinții Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului au fost: Ion Christu, înlocuit, la 19 noi. 1944, cu Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat al Afacerilor Externe, urmat de generalul C. Dămăceanu și M. Ghelmegeanu; vezi C. Rudescu, I. St. Toma, Al. I. Movilă. *Codul Armistițiului*, cu o prefață de M. Ghelmegeanu, București, Editura Gorjan, 1945.

basarabeni și bucovineni să se poată folosi de un drept de opțiune, cu condiția ca fiecare dintre ei să se explice în fața autorităților sovietice „de ce nu vor să se reîntorcă în U.R.S.S.“, ceea ce a făcut ca Al. D. Danielopolu să refuze din nou această propunere trunchiată și periculoasă, opțiunea nefiind nicidecum liberă, ci, dimpotrivă, condiționată aproape fățiș sub formă de amenințare.

Față de această nouă situație, ministrul Pavlov, invocând din nou art. 5 din Convenția de Armistițiu, a luat hotărârea să se înceteze de aici înainte discuțiile, până la Tratatul de Pace, și, ca atare, s-au reluat repatrierile forțate, ținându-se însă cont, de data aceasta, de interpretarea Decretului sovietic de către Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, ceea ce a făcut ca mulți basarabeni și bucovineni, precum și toți românii care rămăseseră în 1940 în Basarabia să fie scutiți de a reveni în U.R.S.S., unii refugiați profitând de această nouă situație pentru a-și face acte corespunzătoare, spre a nu mai intra în prevederile Decretului sovietic din 1941 astfel interpretat.

Așadar, în orice caz, toți românii ceruți a se reîntorace în U.R.S.S., precum și marea majoritate a refugiaților basarabeni și bucovineni din România au beneficiat, până la Tratatul de Pace de la Paris, din 1947, de o suspendare a plecărilor din țară.

*

La 11 iulie 1969, într-o caracterizare făcută de Savel Rădulescu lui Al. D. Danielopolu, acesta scria:

„Prin prisma activității desfășurate în cadrul Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, dl Alexandru Danielopolu a fost un distins colaborator al meu în anii 1944 și 1945, cât am funcționat ca Președinte al acestei Comisii. Dânsul a lucrat în chestiunile de Drept Internațional, ocupându-se, cu precădere, de problemele atât de dificile pe care le ridica aplicarea art. 5 al Convenției de Armistițiu cu România, din 12 septembrie 1944. În această activitate, dl Danielopolu a dat dovadă de o deosebită competență, de un excepțional talent juridic, precum și o prezență de spirit și curaj atât în lucrările de concepție, cât și în cele de bază pe care le-a redactat, ca și în cadrul tuturor negocierilor de la Armistițiu, ce au avut loc în acea perioadă.

Preocupat, deopotrivă, să îndeplinească justetea aplicării principiilor de Drept Internațional cu apărarea drepturilor românești, munca și activitatea dlui Danielopolu s-au dovedit a aduce servicii deosebite concepției românești ce a animat lucrările Comisiei de Armistițiu în anii respectivi.

I-am urmărit, apoi, activitatea care nu a făcut decât să-i pună în evidență excepționalele calități juridice pe tărâmul Dreptului Internațional“.

Prin activitatea sa și dârzenia negocierilor ce nu a încetat s-o imprime în fața Comisiei Aliate de Control (sovietică), cu rezultatele pozitive obținute pe de-a-ntregul de-abia la Tratatul de Pace de la Paris, din 1947, acceptate de Marile Puteri, Al. D. Danielopolu poate număra la activul eforturilor și reușitei sale mulți români din Vechiul Regat și pe refugiații basarabeni și bucovineni de Nord salvați de la pretențiile sovietice de a se reîntorace în U.R.S.S., adică de a fi încarcerati în gulagurile prizonierilor politici din Uniunea Sovietică.

La prima vedere, pare, poate, de necrezut, în cadrul unor negocieri atât de strânse între învinși și învingători – mai ales când învingătorii mai erau și sovietici – ca asemenea negocieri să fi putut avea loc. Dar confirmate acum prin documente autentice ce se află la Arhivele Naționale, veracitatea existenței lor face ca ele să poată intra în istoria contemporană atât de frământată a poporului nostru, care, încă o dată, și-a arătat – prin toți membrii Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, care au participat la această luptă, riscându-și libertatea și chiar viața – voința de a face să supraviețuiască populații de români, în ciuda tuturor dificultăților ce le-au avut de întâmpinat.